

Рагенко Кондић

РОМАН О ПОКАЈАЊУ: РАЗЛИКОВАЊЕ ДВЕ МИЛОСТИ

Бранко Брђанин: *Михаил*,
Глас српски, Бања Лука, 2003

Још 1997. године, након што је добио награду „Печат вароши сремскокарловачке” за збирку песама *Тамница*, тада писац без објављеног романа, Бранко Брђанин нас опомиње својим ставом о наградама: „Сваки знак милости а поготово кад она није само Божја, добро дође. Ипак ове двије милости свакако треба разликовати.” Данас, када је овај писац награђен и за свој прозни рад, наиме добио је награду „Светозар Ђоровић” за најбољи роман на српском језику у 2003, можемо рећи да претходни цитат није плод само знања него пре свега искуства. Јер управо награђени Брђанинов роман *Михаил* и говори о разликовању те две милости. Без обзира на све могућности које пружа овај свет, ипак право смирење човек налази у „религиозном доживљају света на Светој гори” цитирамо речено и у образложењу жирија чији је председник проф. др Светозар Кољевић.

Занимљиво је, с друге стране, рећи да су се управо за последњих седам година чланови жирија *Нинове награде* за најбољи роман године четири пута одређивали за књиге чији је издавач била *Народна књижа* а два пута *Стибови културе*. Оба издавача су, знамо, из Београда. Роман *Михаил*, Бранка Брђанина, Сарајлије из Бања Луке који

је ове, 2004. године био у најужој конкуренцији за нашу најпрестижнију награду није објавила ни једна од ове две издавачке куће, али су њен писац и издавач из српских крајева где живи милион и по Срба, колико их је и у Београду. У најмању руку, није занемарљива чињеница да коначно и овај део српског културног и издавачког простора – Бања Лука, Република Српска – добије запаженију улогу. Свакако је најважније да се одговори на питање: шта је то, без обзира на претходно речену традицију, ипак многе определило да у овом роману виде велику вредност? Прво, десио се велики заокрет: обновљена је готово уништена или свесно заборављена улога приче у роману. Можемо рећи да је овај роман започео да враћа и неоспорне вредности реализма као правца у српски роман. Мислим да је непотребно набрајати велике писце реалисте да бисмо потврдили неоспорну важност овог правца у историји сваке важније историје књижевности, па и српске. И још је овај роман важан и по својој композицији која је у ствари врло успешан укрштај прошлости и садашњости, ретроспекције која оставља веродостојан утисак стварности на нас, без обзира на то у ком је времену та стварност. Веродостојности не мањка ни онда када овај роман улази у сферу „лабиринтске структуре” како композицију романа именује уредник из *Гласа српског*. Имамо дакле добру причу, веродостојну јер на читаоца делује врло реалистично, иако чак има елементе трилера, и на крају је тај укрштај реалног са елементима трилера уобличен у изузетну композицију. Већина ће се сложити да су ово довољни аргументи за добар роман, поготово ако се, док га читамо, неретко налазимо на ивици да почињемо сумњати да ли Брђанин причу може да изведе до краја а да она не губи на својој драматичности. И онда, у ствари, у читалачкој напетости постајемо уверени да све веће препреке композицијске структуре можда и нису пишчева намера, али да је *истина* или *истинијоси* ове приче велика одговорност за писца да би је он пренебрегао зарад лакшег завршавања композицијског круга, што је могло да се уради да је писац мање одан истини.

Шта је истина овог романа? Ја бих рекао пишчева спознаја градацијског успона кроз који треба да прође човек кроз живот, односно како га пролази његов Михаил. Од руског војника у II светском рату, којег након несреће спасава и удомљује угледна српска фамилија из Војводине, преко човека очајника који не верује да ће видети и да има право да види своју жену и децу до истинског покајника, монаха на Светој гори. На *Пути на Свету Гору*, како је у поднаслову овога романа, Михајло, тако су укућани назвали Руса Афанаса Николајевича, кренуо је након ужасног сагледавања своје и људске грешности. Кренуо је заједно са очевицем за нејако срце неиздржљиве патње, дечаком Иваном, сада јеромонахом Алексејем, који њихову заједничку истину након четрдесет и шест година прича Михаиловом сину који је Божјим проми-

слом стигао у Перивој Пресвете Богородице. Овај Сусрет није ништа до давања смисла животу, а има га. Без обзира на сву несрећу, а има је! То је права величина овог романа. Човек којега су бољшевици убедили да му је отац херојски погинуо као руски војник у Југославији, сазнаје праву истину. Та је истина покајање његовог оца. А шта је истина коју му може понудити Светогорац Алексеј ако не покајање. И тако Бранко Брђанин нуди читаоцу спознају те истине а све под благим заклоном још једног Михаила, светог Архангела, на чији празник се дешавају најважније епизоде романа и чији је акатист уграђен у структуру овог романа. И што је врло важно, речи те молитве коју изговарају монаси и један владика, овде стоје природно као саставни део форме романа. Роману о покајању не сметају речи молитве.

О поменутом градацијском путу човека, кроз Афанаса Николајевича, потоњег монаха Михаила, можемо говорити и кроз његовог сина, Јевгенија Афанасјевича Смирнова, главног јунака романа. Од „искушења сиротовања” са самохраном мајком, преко познатог руског шахисте до новокрштеног судеоника светогорске благодати, а самим тим и могућег истинског човека – покајника, што ћемо вероватно видети ако овај роман буде имао свој наставак, а верујемо да ће га имати.

Намеће се питање из којих извора црпи енергију писац *Михаила*? Мом оку видљиви извори су народна поезија, Његош, Бранко, Андрић, Лаза Костић, Дис, па и Томас Ман, а све врхуне реминисценције из Новог завета. Видљиви извори на које се Брђанин ослањао, а што каже један песник: „Ако већ имам на кога да се ослоним, била би глупост да се не ослоним. Између осталог, књижевност јесте ослањање на своје књижевне претке.” Кроз овакву лектуру, каква је Брђанинова, не мањка наравно поуке, која не замара него крепи и верујем да се зато из овога романа има шта и научити, поред потпуног читалачког доживљаја који најчешће слуги наставак догађања. Можемо стога с правом говорити да овај роман има непрестан дијалог с читаоцем у облику слутње. Све то писац ради с изоштреним смислом за реченицу, што примећује читалац навикнут да у последње време чита и романе с неправилним следом у реченици и с погрешно употребљеним глаголским временима или правописном нормом.

После читања овог романа можда ћете почети да размишљате или да више верујете у могућност да литература, уметност уопште, може више да нам помогне него што то чини у ово смутно време. Зашто то кажем? Па чини се да је Брђанин успео да створи синтезу *Доброг*, *Истинијога* и *Лейога* као три фактора која су по речима самог писца предуслови да плодови нашег духа имају већу моћ. Наиме, *Добрим* се, као и *Истинијим*, у *Михаилу* Б. Брђанина највише бави вера којој он не прилази као догмата јер би га то могло одвести путем јереси, већ се вере писац дотиче кроз религиозну осећајност и превас-

ходно кроз саме животне путеве јунака који одлазе путем покајања, тј. саме вере. „Узалуд је видети ако се не осећа”, рећи ће један од ликова у роману, у мало другачијем контексту, али овим суштинским поводом. Још кад се таква искуствена вера пренесе кроз уметност, онда је задовољен и критеријум *Лейоџ*. Тако Брђанинов роман не само да не представља претњу аутентичној хришћанској побожности, већ он из ње црпи инспирацију, управо по примеру који нам је дат у уводу књиге *Умјетности и Свето Писмо* Френсиса А. Шефера.